

סנהדרין מ

משה שווערד

1. מרגליות הים

א. היו בודקין אותן כו'. יעוין ברמב"ם הל' יסודי התורה ספ"ז שכ' נצטוינו לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים, ואע"פ שאפשר שהעידו בשקר, הואיל וכשרים הם אצלנו מעמידין אותן על כשרותן, ואשר מצריכין דרישה וחקירה אע"פ שיש להם חזקת כשרות הביא בס' אבני שהם כלל כ"ב אות ז בשם הרמב"ן שאם אנו דנים על אדם פרטי אנחנו אומרים שהוא מן הרוב הכשרים ולא חיישינן למעוטא, אבל כשחז"ל תקנו בשביל העולם התחשבו עם המציאות שיש בעולם מיעוט שאינם כשרים, וכמ"ש התוספות

2. מרגליות הים

ב. בשבע חקירות. בחדושי הרי"מ לחו"מ (ק"ט ד) הקשה הא בדיקות לחוד וחקירות לחוד והול"ל היו חוקרין אותן בז' חקירות כלשנא דפס' וחקרת דיליף בגמ' וצ"ל דבדיקות לשון כולל דתני אח"כ גם הבדיקות מכירין אתם וכו', וראה בס' משכן העדות

3. ספר המצות להרמב"ם - מצות עשה - מצוה קעט

היא שצונו לחקור עדות העדים ולדרוש אותה היטב ואחר כך נשפוט הדין ונחייב האמת ושנפליג בזה בתכלית יכלתנו כדי שלא נשפוט הדין בתחלת דבור במהירות ונמית הזכאי והוא אמרו ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר וכבר התבארו משפטי מצוה זו ועניניה ואיך יהיו החקירות והדרישות ומה שראוי בהפלגה בזה ואיך תתקיים העדות או תבטל לפי אלו החקירות במסכת סנהדרין:

4. ספר החינוך - מצוה תסג - מצות חקירת העדים היטב:

לחקור העדות חקירה גדולה ולדרוש אותה היטב בכל כחנו כדי לדעת שורש הדבר ואמתתו על הכיוון הגמור, ומיסוד ענין זה אמרו זכרונם לברכה [אבות פ"א מ"א] הו' מתונים בדין, והכל למען נתיישב על הדבר ונדע בו כל האמת ולא נהיה נמהרין בדין פן נמית הזכאי או נפסיד ממונו בהעלמת האמת, ועל כל זה נאמר [דברים י"ג, ט"ו], ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר:

כל אשר עיניו בראשו יביט ויראה כי ריבוי האזהרות וכפל הענין במלות שונות שתכפלו התורה בדבר זה הוא להזהירנו יפה בענין, כי דבר גדול הוא ועמוד חזק שדם נפש הבריות מונח עליו, ואין להאריך בשורש המצוה כי נגלה הוא: מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה [סנהדרין מ' ע"א] שבשבע חקירות בודקין כל עד... ומלבד שבע החקירות אלו ששוות בכל עדות יש בכלל מצות החקירה לשאול אותו...

ואחד דיני נפשות או דיני ממונות בכלל מצוה זו, שנאמר [ויקרא כ"ד, כ"ב], משפט אחד יהיה לכם, אבל אמרו חכמים כדי שלא תנעול דלת בפני לוי' שלא נצריך בעדי ממון דרישה וחקירה...

ועובר על זה ולא חקר העדים בראוי ביטל עשה זה, וענשו גדול מאד מפני שהוא סבה לחייב נפשות ולהפסיד ממון שלא כדין, והוא רשע ומחטיא את הרבים להאכילם ממון של אחרים. ומי שדן דין אמת לאמתו אמרו זכרונם לברכה [שבת י' ע"א] שזכותו גדולה, ודימו אותו על דרך משל כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, כלומר שיש בענין קיום העולם וישובו:

5. נמוקי יוסף על הרי"ף סנהדרין דף יב

דטעמא דדרישה וחקירה משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה הוא:

6. גמרא הלכה ברורה

בעל נודע ביהודה (חלק א, אבן העזר עב) דן בשיטה זו וכותב שיש שתי מטרות לחקירות הנעשות לעדים: האחת היא שצריך לבדוקן כמו בבדיקות כדי לראות אם אינם מכחישים זה את זה, ועוד שחוקרים אותם כדי להכשיר את העדות להזמה. מתוך כך הוא מסיק שאם אומר על אחת החקירות שאינו יודע, עדותו בטלה כיון שזו עדות שאי אתה יכול להזימה. אבל אם העדות ראויה להזמה כגון שכבר אמר בתחילה תאריך מדויק – שוב אין עדותו מתבטלת אם אינו יודע להשיב על אחת החקירות. הוא מבאר שבכגון זה מצות החקירות היא כמו מצות הבדיקות שגם בהן אין העדות מתבטלת כאשר אינו יודע להשיב.

7. חדושי הר"ן מסכת סנהדרין דף מ עמוד א

היו בודקין. [1] כתב הר"ן הלוי ז"ל להני שבע חקירות עבדי כשבאין לבדוק כל אחד וא' מן העדים קודם שיתחיל לדבר כדי להחמיר עליו העדות כר' שמעון בן אלעזר וכדאיתא בגמרא ומ"מ אם התחיל עדותו לומר בשנה זו או אשתקד אין צריך לפרש באיזה שנה בשבוע ובאיזה שבוע דכיון דאמר שנה זו הרי פ' באיזה שנה היה ואף על פי שאינו יודע שנה זו כמה היא בשבוע מה בכך ולמה תפסל עדותו בשביל כך. וכן אם אמר בחדש זה אצ"ל באיזה שנה דכיון דאמר בחדש זה הרי פירש באיזה שנה וכן נמי אף על פי שאינו יודע שם החדש אין עדותו נפסלת בכך אי נמי אם אמר אתמול או שלפני אבל אינו יודע כמה ימים עברו מן החדש אין עדותו נפסלת בשביל כך ואין צריך לפרש יותר אלא באיזו שעה ובאיזה מקום. ולא הוצרכו לפרש כל אלו החקירות אלא כשאומר זמן מרובה הילכך אף על פי שאמרו באותה שבוע עדיין אין אנו יודעים באיזה שנה בשבוע, ואף על פי שפירשו את השנה עדיין אין אנו יודעים באיזה חדש ועדיין אין אנו יודעים בכמה בחדש עד שיפרש ואעפ"י שיפרש בכמה בחדש שואלין לו באיזה יום בשבת שמא מתוך כך יהיו מוזמין כמו שפיר' רש"י ז"ל. ונראה שאם אמר זכור אני בכמה בחדש אבל איני זכור באיזה יום בשבת היה אין עדותו נפסלת בכך. אבל אמר יודע אני באיזה יום בשבת היה ואיני יודע בכמה בחדש עדותו פסולה שלא בירר הזמן בהטיב שהרי ארבע שבתות יש בחדש אחד ואינו יודע באיזה שבת היה. אבל כשאומר כמה ימים בחדש אנו יכולין לחשוב באיזה שבת היה ובאיזה יום מהשבת ויכולין להזימם בכך. ע"כ דבריו ז"ל. [2] והן נראין מסברא מכרעת אבל פשטא דגמרא לא משמע הכי דמדאמרין בגמרא אמר להם ר' יוסי לחכמים לדבריהם מי שבא ואמר אמש הרגו אומרים לו באיזה שבוע ובאיזה שנה וכו' ומסקינן אלא אף על גב דלא צריך רמינן עליה כר"ש ב"א ומשמע לעיכובא בעינן הני שבעה חקירות כיון דילפינן להו מקרא ומשמע נמי דאע"ג דאמרו העדים אמש הרגו צריכין הן להשיב על ז' חקירות ואם הוכחשו בחקירות הקודמות ואפילו אמרו אין אנו יודעין עדותן בטלה. וכן דעת הר"ר דוד ז"ל וכן דעת הרמב"ם ז"ל. מ"מ אף על גב דהא מילתא הויה הילכתא למשיחא מ"מ נפקא מינה לדיני ממונות היכא דהוי הדין מרומה דבעינן דרישה וחקירה אם אמר בכמה ימים בחדש או באיזה יום מימי השבת זו דלא צריך באיזה שנה ובאיזה שבוע כדעת הר"ן הלוי ז"ל. מיהו הר"ר דוד ז"ל חולק על הר"ן ז"ל ואומר דאפילו אמרו העדים בכמה בחדש צריכין אנו לשאול להם באיזה יום מן השבת שהרי הכשירו באחד אומר בשנים בחדש וא' אומר בשלשה מפני שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו ולפיכך שואלין אותם באיזה יום מן השבת שאם הם מכוונים בו ודאי אמרינן שטעו בעיבורו של חדש אבל אם אינן מכוונין ביום השבת עדותן בטלה שלא טעו בעיבורו של חדש בלבד. וכן נכון:

8. רשימות שיעורים

ומבואר דנחלקו הרז"ה וה"ר דוד והרמב"ם, דלפי הרז"ה אם אמר העד מעצמו שאירע המעשה אתמול אין ב"ד צריכים לשאול אותו את כל ה' חקירות כגון באיזו שנה, באיזו חדש וכו', ואם אמר על שאלות אלו איני יודע אין עדותו בטלה, משא"כ ה"ר דוד והרמב"ם ס"ל שצריכים להשיב על כל ה' חקירות ואם הוכחשו או אמר איני יודע עדותן בטלה. ולכאורה דברי הרז"ה מסתברין מסברא דאם קפץ העד מעצמו ואמר אתמול היה המעשה הכל נכלל כבר בעדותו דידיענן מזה איזו שנה, ואיזו חדש וכו' ולכן א"צ לשאול אותו שאר ז' חקירות, והו"ל כבדיקות. אמנם פשטות הגמ' לקמן (מ:) "ה"נ אע"ג דלא צריך רמינן עליה כרשב"א" משמע כרבינו דוד ז"ל והרמב"ם דתמיד שואלין את העדים כל ה' חקירות וזה חלק מסדר קבלת העדות (287). ועיין ברש"י (שם)

ד"ה כרשב"א) וז"ל להטריחם דאמר לעיל מסייעין היו את את העדים ממקום למקום כדי שתטרף דעתן עליהן ויחזרו בהן עכ"ל, ונראה דלפי ר' דוד והרמב"ם חל דין לשאול את ה' חקירות מדין "והצילו העדה", דע"י כך שמא יכחישו זה את זה ותבטל עדותן, דמדין והצילו העדה ב"ד מהדרינן בתר זכות לזכות את הגידון ולבטל את העדות וכדכתב רש"י לעיל (דף ט. ד"ה בדיני נפשות) וז"ל דרחמנא אמר (במדבר לה) והצילו העדה דמהדרינן בתר זכותא לבטל העדות, ולא יהרג לא הוא ולא הם עכ"ל.

אמנם יש להעיר דלכאורה דיני הצלה חלין בשעת המשא ומתן בב"ד ולא בשעת קבלת העדות. ועוד צ"ע דלפי"ז תהיה נפ"מ בין ד"נ לדיני ממונות, דבדיני ממונות לא חלין דיני הצלה, ולפיכך אם אמר בד"מ "אמש לזה" לא יצטרכו ב"ד לשאול אותו כל ה' חקירות של שבוע שנה חודש וכו' אפילו לפי הרמב"ם ורבנו דוד, ובמשנה (לב.) איתא "אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה שנא' משפט אחד יהיה לכם" ולא מחלקינן ביניהם.

ונראה לבאר שיטת הרמב"ם ורבנו דוד באופן אחר, דיש ב' דינים בחקירות: א) יש חקירות שהן דין בגוף העדות משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה, ב) יש דין של חקירות משום "והנה אמת נכון הדבר". וי"ל דכשאמר העד "אמש אירע המעשה" שפיר הוי עדות שאתה יכול להזימה וא"צ לשאול את העד חקירות דאיזו שבוע ואיזו שנה ואיזו חדש וכו' כדי שתהיה העדות בכלל הזמה. אמנם חל דין חקירות מצד דין "נכון הדבר", שאם יאמר איני יודע באיזה שבוע או שנה או יום הוי עדותו "כלתי נכון" דהו"ל לדעת איזו יום היה אמש, ולכן אם אמר העד על חקירות אלו איני יודע עדותו בטלה כדן הכחשה בכדיקות. ויסוד המחלוקת בין הרמב"ם ורבנו דוד לבעה"מ הוא דהרמב"ם ורבנו דוד ס"ל דאף כשאמר "אמש היה המעשה" חל דין של חקירות מדין "והנה אמת נכון הדבר". ואילו הרז"ה סובר דבהגדת העד "אמש היה המעשה" נכלל כל הפרטים של איזו שבוע

ואיזו שנה איזו חדש וכו' ואין עוד דין של חקירות מדין "נכון הדבר". ולפי הבעל המאור הפסול של איני יודע חל רק באופן שב"ד שאלו את העד ה' חקירות לפני שהעיד על שעת המעשה, אבל לאחר שהעיד כבר על שעת המעשה תו לא חל דין של חקירות מפאת "נכון הדבר" ומשום"ה אם אמר איני יודע אין עדותו בטלה.

9. גמרא הלכה ברורה

כדברי הנודע ביהודה כותב גם בעל מנחת חינוך (מצוה תסג), ויוצא משיטתם שאם אמר בתחילה "אמש הרגו" ממשיכים לשאול אותו את כל החקירות, ואם תהא הכחשה בין העדים תבטל עדותם, אך אם יאמרו שאינם יודעים – עדותם קיימת. אמנם הרמ"ך בהשגות על הרמב"ם כותב שחוקרים אותם כדי שיוכלו לחזור בהם אך הוא מציין שאף אם תהא הכחשה ביניהם לא תבטל העדות כיון שכבר אמרו בתחילה את התאריך המדויק למעשה.

10. מרגליות הים

ד. באיזה שבוע [ביובל] כו'. יעוין במנחת חינוך מצוה תס"ג שכ' קשה עלי לצייר דבר זה הן אמת בבית ראשון שמנו יובלים ושמיות היו העדים יודעים באיזה שמיטה ביובל, אבל בבית שני דאין מונין כלל יובלות והיו דנין דיני נפשות וכן בדיני קנסות ומלקות שדנו כל זמן שהיו סמוכין, וגם האידנא בדין מרומה דבעי דרישה וחקירה האיך יודעים באיזה יובל הם וצריכים העדים לחשוב יובלות מעת שהתחילו, וזה דבר קשה הציור מאד, ונראה דבאמת אין מבואר בתורה מה הן החקירות רק שהתורה אמרה דצריך עשילה"ז דע"ז מתיראים העדים לשקר ואמרו חז"ל ז' חקירות שהזמה תלויה בהם וכל זה במקום ששייך ז' חקירות שהזמה תלויה בכולם אבל במקום שא"י לחקור באיזה חקירות די אם חוקרים בחקירות שיוכל לבוא לידי הזמה ולא הקפידה התורה יותר, והאידנא אם אומר בשנה זו וזו ליצירה כמו שאנו מונים האידנא ובאיזה חודש כו' דע"ז יכולים לבוא לידי הזמה די בכך.

11. שערים מצויינים בהלכה

מכירים אתם אותו. פרש"י את ההורג, שמא נכרי הוא. וכן מפרש בנמוקי יוסף. אבל ברמב"ם (סנהדרין פ"ב ה"א) כתב, כשיבואו עדים לב"ד ואומרים ראינו פלוני זה שעבר עבירה פלונית, אומרים להם מכירים אתם אותו. ומבואר דמכירים אתם אותו קאי על ההורג, וכ"כ הלחם משנה דהרמב"ם מפרש מכירים אתם אותו להורג, כלומר יודעים אתם בודאי שזה הוא, שמא נתחלף לכם זה באחר כו', והא דלא הזכיר הרמב"ם הך דעכו"ם הרג

12. מרגליות הים

ה. מכירים אתם אותו כו'. ברש"י פי' מכירים אתם את ההורג כו', ובמאירי (ע' קעב) אפי' במקום שרובו ישראל ושהדברים מוכיחים שישראל היה אין דנין כן מאומד, ואע"פ שאמרו בתלמוד

13. חדושי הר"ן מסכת סנהדרין דף מ עמוד א

מכירין אתם אותו התריתם אותו העובד ע"א את מה עבד וכ' [1] דעת הר"ן הלוי ז"ל דמכירין אתם אותו התריתם בו הוי עיקר העדות ואם אמר א' מהם איני יודע עדותן בטלה אבל עובד ע"א את מה עבד ובמה עב' הוי בדיקות ואם אמר אח' מהם איני זוכר את מה עבד ובמה עבד אבל יודע אני בודאי שעב' ע"א עדותן קיימת כדקתני במתני' דאיני יודע בבדיקות עדותן קיימת.

[2] אבל ה"ר דוד ז"ל הקשה עליו דאי מכירים אתם אותו התריתם אותו ואמרו אין אנו יודעים עדותן בטילה א"כ נפישו להו חקירות ואנן שבע תנן ולי אינה קושיא דז' חקירות דמנינן מלבד גופה של עדות מנינן והני הוו מגופה של עדות דאלו לא ידעו אם ישראל אם כותי ולא ידעו אם התרו בו פשיטא דלאו כלום הוא. וה"ר דוד

ז"ל סובר שהשבע החקירות המנויות במשנתנו אין עדותן מתקיימת זולתם שאם לא שאלו אותם הדיינים אין עדותן כלום אבל מכירין אתם אותו וכו' עוב' ע"א וכו' אם לא שאלו אותן עדותן עדות שהעדים כך הם מעידים מעידים אנו באיש פלוני שחייב מיתה שהרג הנפש ויש בכלל דבריהם שהם ידעו שישראל הרג ושהתרו בו ושקבל עליו ההתראה אלא שיש להן לדיינים לבדוק ולשאול להם על כל דבר ודבר שאין לסמוך עליהם מן הסתם וכדומה לזה אמרינן בדיני ממונות היאך אתם יודעים שזה חייב לזה וכמו שפרשנו שם אבל ודאי אם אמרו אין אנו יודעים אין עדותן כלום אלא שאי אפשר להם לומר כך שהרי אמרו שהוא חייב מיתה ומאי דמסיימין במתני' אם אמר אח' מהם איני יודע עדותן קיימת לא קאי אמכירין אתם אותו והתרתם בו שא"א כמו שאמרנו ולא קאי נמי בעוב' ע"א את מה עבד ובמה עבד שאף שם א"א להם שיאמרו אין אנו יודעים שכיון שהעידו בו שעבד ע"א היאך יתכן שלא ידעו את מה עבד אבל מ"מ בכלל הבדיקות הוא לענין שאם לא שאלו אותן שעדותן קיימת שמספיק הוא להם מה שאמרו שהוא חייב מיתה על שעבר עבירה פלונית. זה דעת ה"ר דוד ז"ל. ולדבריו צריך לחלק בין בסייף הרגו בין בארירן הרגו לע"א איזו עבד ובמה עבד דאלו אמרו אין אנו יודעים אם בסייף הרגו או בארירן הרגו אבל ידענו שהרגו בגוף אחר שתקע בלבו הן מפץ הן חרב ודאי עדותן קיימת אבל אלו אמרו שעבד ע"א ולא ידעו איזה עבודה ובמה עבדה אין בדבריהם כלום.

[3] והרמב"ם ז"ל לקח לו דרך אחרת בפ"א ובפ"ב מהל' עדות שסובר דבסייף הרגו וארירן הרגו הוי כע"א דבעינן שיאמר איזה עבד ובמה עבד ואם אמר איני יודע עדותן בטלה. וזה אינו מחזור כלל דבגמרא מוכח דבסייף הרגו וארירן הרגו הוי בדיקות ובבדיקות אם אמר איני יודע עדותן קיימת כדאיתא בהד' בפרק זה בורר דבסייף וארירן מיקרי בדיקות ואף הראב"ד ז"ל השיג על הרמב"ם ז"ל גבי ההיא דבסייף הרגו וארירן הרגו דאם אמר איני יודע עדותן קיימת. וכבר כתבתי שהר"ז הלוי ז"ל מושה סייף וארירן את מה עבד ובמה עבד ובשניהם אם אמר איני יודע עדותן קיימת:

14. רשימות שיעורים

ומבואר דלפי הבעה"מ אף אם לא אמר העד במה עבד ואת מה עבד אלא רק העיד שפלוני עבד ע"ז באופן שחייב מיתה עדותו קיימת. ולפי רבנו דוד יש לחלק בין איני יודע בסייף וארירן שעדותן קיימת משום דמעידין שהרגו וחייב מיתה ואין זה משנה באיזה כלי הרגו, משא"כ בע"ז כשאמר איני יודע במה עבד, דבאיזה דרך עבד ע"ז הוא מעיקר מעשה המחייב, ולכן אם אמר איני יודע עדותן בטלה דליכא עדות המחייבת. והרמב"ם סובר דבאמר איני יודע עדותן בטלה בין בסייף וארירן ובין באת מה עבד ובמה עבד, דלהרמב"ם כל מה שנוגע לעצם מעשה העבירה הוי בכלל "והנה אמת נכון הדבר", ומשו"ה אם אמר איני יודע עדותן בטלה דהוי "בלתי נכון". ואילו הרז"ה סובר שאם אמר איני יודע בסייף וארירן

או את מה עבד ובמה עבד עדותן קיימת דרק צריך להעיד בפני כ"ד שפלוני חייב מיתה משום שעשה עבירה פלונית לאחר שהתרו בו, וסייף וארירן ומה עבד ובמה עבד הויין בדיקות ואיני יודע בבדיקות אינה מבטלת את העדות.

15. גמרא הלכה ברורה

הדרישות והבדיקות

א. מה בין אלו לשבע חקירות. רש"י בד"ה מכירים אתם אותם, מסביר ששאלה זו אינה מהחקירות של הזמה, שאינן אלא שבע וכל היתרות עליהן באות רק כדי לבדוק אם אינם מכחישים זה את זה.

בפשוטו משמע שכולן בכלל בדיקות שאם אמרו שאינם יודעים עדותן קיימת וכן כותבים הלחם משנה (עדות א, ד) והגר"א (ס"ק ה) בדעת רש"י. המקור להסבר הזה בדעתו נראה מן הגמרא בדף מא, ב המסביר את ההבדל בין חקירות לבדיקות, ושם משמע שכל שאינו קשור להזמה אם אמרו שאינם יודעים אין עדותן בטלה, אמנם קשים הדברים מצד הסברה: איך אפשר לומר שאם העד אינו יודע לענות על השאלה אם מכיר את ההורג או שאינו יודע אם הרג גוי או אם עבד עבודה זרה עדיין עדותו מתקיימת? וכן למדנו במסכת שבועות (לד, א) "מי לא בעי מידע אם עובד כוכבים הרג או ישראל הרג?". לכן מסבירים כמה מפרשים, רבי בצלאל אשכנזי (שר"ת סי' ד), הרש"ש והחזו"ן איש (לרמב"ם עדות ב, א), שגם רש"י סובר שאם אמר איני יודע על השאלה 'מכירים אתם אותם' – עדותו בטלה.

לפי"ז צריך לבאר שרש"י מפרש שמטרת השאלות לבדוק אם אינם מכחישים זה את זה מפני שזהו הטעם המשותף לכל הבדיקות היתרות על שבע חקירות, אבל עם זאת, ישנן בדיקות שחשיבותן גדולה יותר, ונחוצות לגוף העדות עד שאם אמרו העדים שאינם יודעים, עדותם בטלה.

כך מסביר הראב"ן (סימן עה) שיש שלושה סוגים של שאלות: שבע חקירות שבאות בשביל להכשיר את העדות להזמה, שאלות בגוף העדות שאינן באותן בשביל הזמה אבל באות בשביל גוף העדות שאם אינם יודעים אין כאן עדות, והבדיקות הנוספות שאינן מגוף העדות ואינן נצרכות להזמה.

החילוק הזה נזכר בחידושי הר"ן בשם הרד"ה, ברמ"ה, בסמ"ג (עשין צח, קט) ובחידושי רבינו יונה. הראב"ן בקונטרס הראיות מסכים לחילוק זה וכותב שהבדיקות הנחוצות לגוף העדות צריך לעשותן גם בדיני ממונות, ואם אינם יודעים – עדותם בטלה. כך כותב גם המאירי המגדיר שבדיקות אלו הן הנקראות דרישות.

הר"ן מביא שיטה אחרת בשם רבינו דוד שלדעתו יש שני סוגים של שאלות, ומצריך לחקירות את כל הבדיקות הנחוצות לגוף העדות. הוא מסביר שיש הבדל בין החקירות עצמן, שמקצתן, דהיינו שבע הראשונות, צריך לשאול בכל פעם, ואם לא שאלו אין עדותן עדות, ומקצתן, אלו היתרות על השבע אך הנחוצות לגוף העדות, אין חיוב לשאול אותם בכל פעם, וגם אם לא שאלו עדותם קיימת. כלומר, אם העדים העידו שפלוגי הרג את הנפש, מן הסתם ידעו שהנהרג ישראל וגם שהיתה התראה, ולכן אין לבטל עדותם אם לא שאלו אותם את השאלות האלו. אמנם על הדיינים לדאוג לשאול את השאלות ואם אמרו שאינם יודעים עדותם בטלה, אך אין זה שכיח שלא ידעו על כך ולכן אין חוששים לכך בסתמא.

שיטה נוספת בביאור המשנה לר"ד אשר מפרש שכל השאלות הנזכרות במשנה בכלל החקירות הן, ונזכרו כאן כהמשך לדברי רבי יוסי הסובר ששואלים אותם רק שלוש שאלות על הזמן והמקום, ונמצא שארבע השאלות הנוספות משלימות לדעתו את שבע החקירות ודינן אחד.

הוא מסביר שאין מחלוקת לדינא בין חכמים לרבי יוסי בענין זה, אלא מחלוקת בהגדרה אם אלו נקראים חקירות או בדיקות, לדעתם החקירות הן השאלות שבאות להכשיר את העדות להזמה, והשאלות האחרות נקראות בדיקות אבל גם בהן הדין הוא שאם אינם יודעים עדותם בטלה. לדעת הר"ד מה שאמור במשנה לגבי הבדיקות שאם אומר איני

16. מרגליות הים

יז. אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו ומשיבין אותו ביניהם. ע' לעיל ל"ז א אות א שהבאתי בשם המאירי דשלש שורות של תלמידים ישבו אך לפני סנהדרין קטנה של כ"ג, אחד מאלו התלמידים כשאמר חידוש נימוק לזכות מעלין אותו ומשיבין אותו בין חברי הב"ד ונמנה עמהם להכרעה, אבל בישיבות הב"ד הגדול אין מוסיפין על השבעים רק שומעין דברי המוכה וחברי הב"ד הגדול דנים אלו כנגד אלו ומחליטים ע' רמב"ם סנהדרין ספ"ט.

17. מרגליות הים

יח. ולא היה יורד משם כל היום כולו. לק' מ"ב א דאם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם וע' תומים סי' י"ח סק"ג שישב בזה אמרם בהוריות ג' ע"ב מאה שישבו להורות כו' דלכאורה היכי משכחת לה שיהיו יותר מע"א (ע' באר שבע ובמל"מ סנהדרין פ"ט ה"ג) אלא שרבו תלמידים לומדי זכות, אלא שעדיין צ"ע שיתרבו יותר ממנין ה"ב"ד הגדול, וראה להלן מ"ב א שהבאתי דברי המאירי שהכוונה שלא היו יורדים כל זמן שאותו ענין לפניהם כל עוד שלא גמרו אותו משפט ועמש"כ בהוריות שם.

18. גמרא הלכה ברורה

דף מ. משנה. ואפילו הוא אמר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ובלבד שיש ממש בדבריו.

ציון נ. אפילו אמר הנידון עצמו יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ועולה למנין והוא שיהיה ממש בדבריו.

(רמב"ם סנהדרין י, ח)

הנידון מלמד זכות על עצמו

א. מה בין הנידון לעד. במשנה נאמר שאם העד מבקש ללמד זכות משתקין אותו, ואילו הנידון יכול ללמד זכות על עצמו, ובגמרא לעיל דף לד, א אמר ריש לקיש שהעד אינו יכול ללמד זכות מפני שנוגע בדבר הוא, ולפי"ז קשה מדוע מתעלמים מסברה זו בקשר לנידון שבדאי קרוב הוא אצל עצמו. רבינו יונה בחידושו לעיל מסביר שבאמת גם העד יכול לומר את דבריו, ומה שאמרו שמשחקין אותו הכוונה שאינו עולה למנין הדיינים. חולק עליו הרמ"ה בסוגייתנו שהוא סובר שמשחקין ממש את העד. הוא מסביר ששומעים את הנידון עצמו משני טעמים: האחד, שזוהי זכות פשוטה של אדם לומר את כל מה שיש לו לומר להגנתו, והטעם השני, שבדברי העד ניתן לטעות מתוך שכחת הנגיעה שלו לדבר, ואילו דברי הנידון נשמעים בלאו הכי מתוך ידיעה ברורה שהוא נוגע ואין לטעות בדבריו.

ב. האם הנידון עולה למנין. הרמב"ן בחידושו לעיל (לב, א) כותב ששומעים את הנידון אבל בודאי אינו עולה למנין. הוא מוכיח כדבריו מנוסח המשנה, שכאן נאמר רק ששומעין לו ואילו בדין של התלמידים נאמר בפירוש שמעלין אותו ומושיבין אותו ביניהם.

גם הר"ן כותב בחידושו לעיל (לג, ב) ששומעים את הנידון כדי להפסיק את דעתו, אבל בודאי אינו נמנה במנין הדיינים, וכן היא דעת הרמ"ה.

לעומת זאת כותב הרמב"ם בפירוש שעולה הוא למנין, כמוהו כותב המאירי וכן משמע מלשון הר"י מלוניל שכותב על הנידון "שאינו יכול לומר על עצמו חובה דהיינו למות, אבל לזכות עולה, ובלבד שיהא ממש בדבריו".

הלחם משנה מקשה על הרמב"ם מצד הסברה אירי יכול אדם להימנות עם הדיינים שדנים עליו בעצמו, והלא ידוע שהקרובים פסולים לדון. גם הראשונים אשר סוברים שאינו עולה למנין מביאים את הרמב"ם ותמיהים עליו.

קושי זה מביא את הרש"ש לומר שנפלה כנראה טעות סופר בספרי הרמב"ם, ומה שכתוב בהלכה שלפנינו שעולה למנין מכוון להלכה הנוגעת לתלמידים שהם עולים למנין. אמנם מדברי הראשונים יוצא שגירסתם היתה כמו הגירסא שלפנינו, ולכן נראה להסביר שאין כוונת הרמב"ם לומר שהנידון עולה למנין בשעת הכרעת הדין אלא רק בשעת המשא ומתן וכמו שנתבאר לעיל שיטת הרמב"ם (כדף לו, א ציון ה) שהאב ובנו נמנים כשנים בדיני ממונות וכאחד בדיני נפשות רק בשעת המשא ומתן שהוא שלב נפרד מן השלב של גמר הדין. פירוש זה נרמז בדברי המאירי הכותב שאין לחוש להשתתפות הנידון במנין בשעת המשא ומתן, ומובא במצפה שמואל על התוספתא (ט, א, י) בשם הת"ב, שנראית כוונת הרמב"ם כאן כמו שכותב בפרק יא בענין אב ובנו בשעת משא ומתן.

עם זאת נראה שהלחם משנה אינו סובר שאפשר לתרץ כך את הרמב"ם, שכן הוא בעצמו נשאר כאן בקושיה על דברי הרמב"ם, אע"פ שבפרק יא הוא מסביר שהאב ובנו משתתפים במשא ומתן רק לענין שמיעת סברותיהם, משמע שאינו סובר שאפשר להסביר כך גם את ההלכה שלפנינו.

19. מרגליות הים

כ. ואם מצאו לו זכות פטרוהו. בקול סופר העיר שהדגישו בזה דאך אם מצאו לו זכות פטרוהו אבל כשלא מצאו לו זכות אלא שלא היתה התראה כדין כגון שלא קיבל עליו וכדומה הגם שלא המיתו אותו אבל עכ"פ לא פטרוהו אלא הכניסוהו לכיפה כדלהלן פ"א ב.

20. רמב"ם יד החזקה הלכות סנהדרין פרק ט

אמרו שנים עשר זכאי ושנים עשר חייב הרי זה זכאי

21. גמרא הלכה ברורה

המפרשים, כמו התו"ט ובעל מרכבת המשנה, כותבים שיש לתקן את הגירסא בדבריו באופן שיהיה כתוב: יג אומרים זכאי ושנים עשר חייב – זכאי, וזה פשוט. ויתכן שזו היתה גירסת הבס"פ משנה שאינו דן על פסיקה מחודשת זו, ומאידך כותב שאם היו שקולים ואחד אומר איני יודע שמוסיפים והולכים, משמע שאף פעם אין מזכים כאשר אין הכרעה והדעות שקולות.

התו"ט ובעל מרכבת המשנה מביאים ראיה לדבריהם שיש לתקן את הגירסא, שכן בהמשך ההלכה נאמר בפירוש שכאשר הם שקולים מוסיפים עליהם ואין מזכים, ועוד שלא נזכר בדבריו אלו הדין שאומר איני יודע, מכאן שהגירסא הנכונה כדבריהם שכולם יודעים את הדין ורבו המזכים על המחייבים באחד, ולכן זכאי.

מאידך סוברים מהר"ם פדואה (מובא בלחם משנה) והרדב"ן שיש לקיים את הגירסא כמות שהיא. מהר"ם פדואה מסביר שיש להוכיח את הדין מן הגמרא לעיל (יז, א) שאמרו שבמוסיפין עושים ביד שקול לכתחילה, משמע שאפשר להכריע את הדין גם אם הדעות שקולות והיינו כדברי הרמב"ם שמזכים את הנידון.

באותו ענין כותב הרדב"ן שהסברה היא לזכות כאשר הדעות שקולות, מפני שאומרים ספק נפשות להקל.

בהמשך דבריו כותב הרמב"ם שאם אמרו שנים עשר זכאי ושנים עשר חייב, ואחד אומר שאינו יודע – מוסיפים שנים אחרים, נמצא לכאורה שיש כאן סתירה באותה הלכה מיניה וביה.

הלחם משנה מתרץ ע"י דיוק בלשון הרמב"ם שבתחילה אינו מזכיר שיש מי שאינו יודע, ובהמשך מזכיר את זה שאינו יודע. לכן הוא מפרש שבחלק הראשון עוסק הרמב"ם בכגון שהיו אחד עשר מזכים כנגד אחד עשר מחייבים ואחד שאינו יודע, וכיון שהוסיפו שנים ואלו נחלקו ביניהם – אחד הצטרף למזכים והשני למחייבים, בכגון זה נפסקה ההלכה שהנידון זכאי.

לעומת זאת בהמשך מדובר שהיו בתחילה שנים עשר מחייבים ואחד עשר מזכים, וצריך היה להוסיף מפני שאין מטים לרעה על פי אחד, אך אחר שהוסיפו כדין, התברר שאחד מן הנוספים הצטרף למזכים, והשני אומר שאינו יודע, בכגון זה פוסק הרמב"ם שיוסיפו עוד דיינים מפני שהיה צריך להוסיף ולא הוסיפו כראוי, שכל הנוסף ואינו יודע כאילו לא נוסף.

עם זאת סבור הרמב"ם שאם לאחר התוספת נמצא שרבו המזכים על המחייבים באחד מזכים אותו אע"פ שאחד מן הנוספים אמר שאינו יודע. כך מסביר הלחם משנה בשם מהר"ם פדואה, אולם בהמשך כותב שאף אם יש הכרעה בדין, צריך להוסיף על הדיינים אם אחד מהנוספים אמר שאינו יודע.

22. מרגליות הים

כב. והסבר ענין זה הוא דמה שאמרה תורה אחרי רבים להטות אינה מטעם שהרוב בודאי מכוונים יותר אל האמת כי אם מגזרת הכתוב כי אלהים ניצב בעדת אל, דאם נאמר שהטעם משום שאם הרבה חכמים מתכוונים לדיעה אחת זה מראה שהיא אמתית יותר מדעת המיעוט היה לנו לומר שזהו רק אם הרבים מנמקים הכרעתם מטעם אחד שאז רואים אנו שהיא סברה ישרה, אבל אם הרוב מתחלק בטעמים נמצא שנגד טעמו של כל אחד מחברי הרוב יש רוב שאומר כי אין הסברה ההיא נכונה ולא מתקבלת, א"כ אין כאן רוב מכוונים לסברה אחת ואעפ"כ הרי נחשבו כרוב להכריע הלכה, ע' ש"ך חר"מ סי' כ"ה ס"ק י"ט, וראה לכך מחולקין ל"ו א

חש"כ ברוב עם הדרת מלך). ולא עוד אלא הרי בסנהדרין היו בעל מעלות שונות בחכמה ע' רמב"ם סנהדרין פ"א ה"ג כל הגדול מחבירו בחכמה היה קרוב יותר להנשיא, וא"כ לפעמים גם כשרבו בכמות החולקים על המועטים הנה יכול היות כי בין המועט היו בעלי רוב חכמה ואעפ"כ הלכה כרובא דאיתא קמן (ע' חולין י"א דע"א) היינו רוב מנין ולא בהחריפי טובי (ע' יבמות י"ד א, וראה תשובות גאונים קדמונים סי' קמ"ד ובחדושי הרמב"ן הכא פו"ב בשם רה"ג ובשו"ת מהרשד"ם או"ח סי' ל"ז) מוכח מכל זה כי ההכרעה כהרוב היא גז"כ ומטעם אלהים ניצב בעדת אל.

23. שערים מצויינים בהלכה

מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא. הקשה במהרש"ל, הא באמת אין כאן קרא להדיא, אלא למדין מאם אינו ענין, וזה ג"כ א' מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, ובמה ניחא יותר המדה אם אינו ענין מק"ו. ועי' בדברינו במס' פסחים (יח:) בשם הגה"ק בעל בני יששכר, דהא דמצינו לשון זה דוקא בק"ו ולא בשאר מדות, משום דשאר מדות הן רק דעת תורה והלכה למשה מסיני, משא"כ מדה של ק"ו אע"פ שהיא ג"כ הלכה למשה מסיני, מ"מ יש בה גם שכל טבעי, וגילתה לנו התורה ע"י דטרח וכתב לה קרא, דגם הק"ו היא דעת תורה שהיא מסכמת לה. וכבר כתבנו במס' סוטה (כט. ד"ה מילתא) דכמה ראשונים הביאו לשון מילתא דאתיא בגז"ש טרח וכתב לה קרא, והארכנו שם בענין זה. וע"ע בחמרא וחיי לקמן (מא.).

24. ערוך לגר מסכת סנהדרין דף מ עמוד ב

בגמרא מלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא. עיין במהרש"ל שהקשה מאי כתב לה קרא שייך בזה כיון דאכתי לא כתיב בפירוש מאי עדיף זה מק"ו והניח בקושיא. והנה אף דאמרינן מלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ריש פרק איזהו נשך וכן מלתא דאתיא בהיקשא כמש"כ הר"ן נדרים (ג א) ד"ה לגדור וכן מלתא דאתיא במה מצינו כמ"ש התוס' שבת (קלא ב ד"ה אי מעומר) מכ"מ כבר כתבו התוס' שם דיותר מסתבר למימר כן בק"ו משום שאינו פשוט כ"כ והיינו שאפשר יש לו פרכא אף שאין אנו יודעים אותה וכמש"כ השיטה מקובצת ריש איזהו נשך לענין גז"ש וע"ש וא"כ ודאי דיתור פשוט טפי מק"ו ושפיר שייך למימר מלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא:

25. שערים מצויינים בהלכה

קיבל עליו התראה התיר עצמו למיתה. פרש"י
שכשהתירם בו אל תעבור שאתה
מתחייב מיתה פלונית, הוא אומר ע"מ כן אני
עושה כו'. מבואר מדברי רש"י שצריך להתרות
דוקא באותה מיתה שחייב בו. ועי' בגמ' לקמן
(פ:) דאיכא פלוגתא בזה. וברמב"ם (סנהדרין
פ"ב ה"ב) פסק, דא"צ להתרות באיזה מיתה.
ועי' בדברינו שם (ד"ה מותר).

א. גמרא הלכה ברורה

ז. בזמן הזה. בספר אור זרוע (שם) כותב בשם ר"ת שבזמן הזה שאין מקדשים על פי הראיה אין מקום לטעות בעיבור החודש, וכן כותב הראב"ן (תשובה מח), אלא שהוא כותב שבחודש כסלו מתקבלת טענת טעות כזו מפני שאין קביעות בחשון, שפעמים מלא ופעמים חסר. אמנם גם זה רק בתנאי שלא היה בעיר, והסיבה היא שאם היה בעיר יש סימנים הרבה מהם עליו לדעת אימתי ראש חודש.
מאידך מדברי הראשונים האחרים והפוסקים נראה שאינם מחלקים כלל, ואף בזמן הזה יכולים לטעות בידיעה המדויקת של התאריך בחודש.

ב. דף על הדף מסכת סנהדרין דף מ עמוד א

במשנה: היו בודקין אותן בשבע חקירות.
כתב המהר"ל בבאר הגולה (הבאר השני), 'דין זה שהוא מיתת ב"ד הוא שבא הקבלה, כי יש לדרוש העדים שהעידו בנפש בשבע דרישות ובשבע חקירות, וכל חכם וחכם לפי עומק חכמתו היה מוסיף חקירות שכל המוסיף לחקור העדים הרי זה משובח. וכל זה כי חמור מאוד מאוד שפיכת דם האדם אשר נברא בצלם אלהים, אם לא הדבר מוכרח מאוד מצד הדין המחייב. ואם יאמר האדם מכל שכן היו מרבים שופכי דמים שיסמוך על זה וירבו בשפיכת דם, דבר זה אינו כי הדברים האלו אמורים כאשר אין צורך שעה וכל ישראל הם צדיקים כאשר ראוי שיהיו צדיקים וכשרים, ואף אם אחד חוטא לא יהי' נמשך אדם אחריו. אבל אם הדור פרוץ ויש לחוש שמא ירבו חוטאים בישראל, כבר אמרו חכמים (יבמות ז, ב), מכין ועונשים וממיתין שלא מן הדין הכל לפי צורך הזמן ולפי הענין ודבר זה כבר נזכר במקומו. אבל כאשר אין חשש לפריצת הדור והם צדיקים יש לדון כראוי משפט צדק.

'ואם יקשה אם כן לא היה החוטא מקבל עונשו. דבר זה אין קשיא כי מי יפקוד אותו על חטאו אם יהרוג במסתרים או יגלה עריות או יגנוב, הלא אותו שידע הכל לפניו כחשיכה כאורה הוא הדיין והוא העד, ויהיה גם כן דבר זה כאלו עשה בסתר שודאי יהי' נפקד על חטאו בכלל ובפרט, ולכך לא יומת רק אם מדת הדין נותן שיומת בב"ד אז ידין אותו למיתה'.

ג. דף על הדף מסכת סנהדרין דף מ עמוד א

במשנה: אם נמצאו דבריהם מכוונים וכו'.

מסופר שפעם אחת העלילו בני בליעל על אחד מנכבדי העיר וילנא עלילה שפלה, לשם כך אף שכרו עדי שקר להעיד נגדו בבית הדין. כאשר הגיע הדבר לאזני הגר"א מוילנא זי"ע, חשד הגאון כי המדובר כאן בעלילה, משום כך ביקש לחקור את העדים בעצמו. באו העדים לפני הגאון וסיפרו את אשר ראו. עצם הגאון את עיניו, וכאשר סיימו את דבריהם קם והכריז: עדי שקר הם! נבהלו העדים והודו שאכן נשכרו במיוחד כדי להעיד.

שאלו הדיינים את הגאון: מנין ידע רבנו כי עדי שקר הם? דבר זה, השיב הגאון, דייקתי מדברי המשנה בסנהדרין (פרק ה') שם נאמר, כי הדיינים שומעים את דברי העד ולאחר מכן שומעים את דברי חבריו "אם נמצאו דבריהם מכוונים" סימן כי העדים דוברים אמת. מדוע נכתב במשנה אם "נמצאו" דבריהם מכוונים? אלא השיב: לכל אדם סגנון מיוחד משלו לספר את אשר ראו עיניו, משום כך, אם שמעו הדיינים שני סיפורים שונים במקצת, אולם אם ישו את העדויות יראו, כי אף שדרך הסיפור היתה שונה, בכל זאת העדות נמצאה שהיא אותה עדות - סימן כי עדי אמת הם. בעדים שלפנינו סיים הגאון לא היה כל הבדל באופן סיפור המעשה. שני אנשים המספרים את אותו סיפור, באותן מילים, סימן מובהק הוא כי תיאמו ביניהם מראש את דבריהם, ועדי שקר הם!.

ד. דף על הדף מסכת סנהדרין דף מ עמוד ב

בגמ': המית תוך כדי דיבור.

נשאל הגר"ח"ק שליט"א כיון דהתראה בעי שיהי' תוך כדי דיבור ממעשה העבירה, שביותר מכן יכול לומר ששכח את ההתראה, והרי כל אכילה שיעור זמן אכילת איסור הוא בכדי אכילת פרס שזהו יותר משיעור תוך כדי דיבור, וא"כ קשה שאיך מועיל ההתראה לפני האכילה על כל האכילה, הא יכול לומר אחר כך באמצע האכילה שכחתי.

ותירץ שכיון שהתחיל לאכול באיסור, ממילא מהני ההתראה על כל האכילה.

וכבר קדמו בסברא זו בתוס' רא"ש קידושין (ע"ז ע"א סוד"ה אילימא) וז"ל כיון שהתחיל בעבירה כו' בתוך כדי דיבור של התראה, לא מצי למימר אשתלאי, כיון דכל שעה עסוק הוא באותה עבירה, מידי דהוי אאוכל כזית בכדי אכילת פרס, שהוא חייב מלקות, אף על פי שיש יותר מכדי דיבור בין התראה לאחרון שהוא אוכל עכ"ל.

הגר"מ אריק בהגהות לירושלמי נזיר (נ"ט ע"א) ביאר על פי סברא זו מה דאיתא בירושלמי שם דאם התרו בנזיר שאם ישתה כוס זה של יין ילקה חמש, ושתאו לוקה חמש, אף על גב דלא הוה כתוך כדי דיבור, כיון דההתחלה הי' בתוכד"ד שפיר לוקה, דלא כהחכמת שלמה, ודלא כבתפא"י מכות פ"ג אות מ"ט שכתב דלהכי השמיט הרמב"ם דין זה, דלא מצי שישנה כ"כ הרבה בתוך כדי דיבור.